

Samfundet S:t Erik
Stockholm

Till

Kommunstyrelsen
Stadsbyggnadsnämnden
Kulturnämnden

Öppet brev

2019-04-29

Förstör inte Stockholms kulturhistoriska kompetens

Stadens kulturförvaltnings förslag till ny organisation av kulturmiljöfrågorna i Stockholm innebär att Stadsmuseets kompetens minskar drastiskt, att Stadens expertis inom kulturmiljöområdet splittras till olika delar av kulturförvaltningen och att kompetensen inom kulturmiljö och bevarandefrågor i stadsplaneringen försvagas.

Samfundet S:t Erik, som en gång aktivt bidragit till etablering av Stadsmuseet och därefter aktivt stöttat utvecklingen av Stadens kulturmiljökompetens, vädjar till Staden att bibehålla kompetensen samlad på Stadsmuseet. Förstärkning av planeringsresurser inom kulturområdet får inte ske på bekostnad av kompetensen inom kulturmiljöområdet. Det aktuella förslaget från Kulturförvaltningen måste dras tillbaka.

Kulturnämndens förslag innebär att kulturhistorisk expertis flyttas från Stadsmuseet

Samfundet har tagit del av Kulturförvaltningen, Kulturstrategiska stabens förslag till ny organisation av kulturmiljöfrågorna i Stockholm *Ny stadsutvecklingsenhet vid kulturstrategiska staben*, PM, dnr 1.1/3723/2018. Förslaget innebär att en ny stadsutvecklingsenhet inrättas vid kulturstrategiska staben:

- Huvuduppdraget blir att precisera, integrera och utveckla kulturperspektiven inom dessa båda områden:
 - Kulturetableringar och investeringar i stadsutvecklingens tidiga skeden. Markanvisningar där investeringar och etableringar beslutas (nära samverkan med exploateringskontoret).
 - Stadsplanering (nära samverkan med stadsbyggnadskontoret). Strategiska kulturperspektiv inom kulturliv och kulturmiljö inom stadsplanering
- Vissa funktioner inom stadsmuseiavdelningens kulturmiljöenhet resp. kulturstrategiska staben samlas inom den nya enheten. Kulturkompetenser inom kulturmiljö, kulturstrategi, stadsutveckling och socialt hållbar utveckling samlas och integrerade arbetssätt införs i den nya enheten.
- Totalt kommer den nya enheten att omfatta nio tjänster (tre antikvarier, fem strateger och utredare samt en chef). Alla tjänster utom cheftjänsten är förflyttning av personal till stadsutvecklingsenheten och innebär inga minskningar i personal.
- En enhetschef rekryteras till stadsutvecklingsenheten (genom en extern utlysning).
- Särskilda kommunikationsinsatser genomförs i syfte att klargöra kulturförvaltningens roller i stadsutvecklingen, internt inom staden och externt.
- Omorganisationen ska vara genomförd den 2 september 2019 och utvärderas ett år senare.

Kulturförvaltningens förslag har baserats på en utredning *Rapport – utredning kulturförvaltningens kulturmiljöarbete*, dnr: 1.1/3723/2018 som genomfördes under december och januari 2018–2019, på initiativ av Kulturförvaltningens direktör.

Stadsmuseet är viktigt för Stockholms kulturmiljöer

Stadsmuseet har en viktig roll i att utföra kulturhistorisk klassificering av bebyggelsen inom Stockholms stad. Det innebär ansvar för att definiera – klarlägga och fastställa – vilka byggnader och miljöer som äger ett särskilt kulturhistoriskt värde och som därmed kan omfattas av lagstiftningen inom området. Det är en professionell uppgift som ställer krav på kvalificerad stadsbyggnads-, arkitektur- och samhällshistorisk kompetens. Bedömningen ska göras oberoende av planläge, användbarhet, tekniskt tillstånd och annat som kan ha praktisk betydelse för bevarandet. Klassificeringskartor upprättas fr.o.m. 1980-talet på uppdrag av fullmäktige eller kommunstyrelsen. Dessa behandlas politiskt, men som expertutlåtanden ifrågasätts de inte. Liknande bedömningar av bebyggelsen har gjorts av Staden eller med stöd av Staden ända sedan tidigt 1900-tal.

Man kan urskilja en förskjutning i tidsperspektivet över vilken typ av bebyggelse som särskilt lyfts fram. Medan de tidiga 1900-talsvärderingarna i princip endast omfattade förindustriell bebyggelse redovisar klassificeringskartor och listor från 1960-talet många högt värderade byggnader från det sena 1800-talet och förra hälften av 1900-talet. I en senare klassificering av ytterstaden har man satt byggnadsåret 1990 som slutdatum.

Det politiska ansvaret tar vid när det gäller beslut om hanteringen av den värdefulla bebyggelsen. Planeringen för ett långsiktigt bevarande sker normalt integrerat med Stadens fysiska planering. I denna process görs en avvägning av hur det kulturhistoriska värdet står sig i förhållande till andra samhälleliga krav, då sker förhandlingar med fastighetsägare om skyddsbestämmelser och då bedöms de ekonomiska konsekvenserna för Staden.

Tillsynen av att de kulturhistoriska värdena inte påverkas negativt vid ombyggnader och upprustningsåtgärder sker i samband med bygglovsgivning. Förfarandet grundas på Plan- och bygglagen varit anges att en byggnad av särskilt kulturhistoriskt värde inte får förvanskas. En positiv och lättillgänglig kunskapsförmedling om den historiska bebyggelsen, och rådgivning om hur den kan tas om hand, är av stort värde för bevarandearbetet. Detta är en traditionell uppgift för de kulturhistoriska institutionerna. I Stockholm har Stadsmuseet det ansvaret.

Stadsmuseet har sedan decennier en tydlig roll i frågor som rör Stockholms planering. Museet svarar på remisser om nya detaljplaner och bygglov som berör gemensamma kulturmiljöer, och medverkar i tidiga skeden för att bidra till att stadens befintliga kvaliteter värnas vid förändringar. Museets kulturmiljöenhet är också ett stöd i Stadens förvaltning av sina egna fastigheter, svarar på allmänhetens frågor om kulturmiljöer och byggnadsvård och erbjuder utåtriktad verksamhet.

Stadsmuseets breda kulturmiljöarbete är uppskattat och har lång kontinuitet. Den unika sakkunskapen om Stockholms bebyggelse är resultatet av över 80 år av obruten kunskapsuppbyggnad. På museet finns idag en sammanlagd kulturmiljökompetens som i bredd och kvalitet hör till de främsta i Sverige.

Nu riskeras en försvagning av Stockholms historiska och kulturmiljökompetens

Kulturförvaltningens förslag innebär att all hantering av detaljplaner som rör Stockholms kulturmiljöer flyttar från Stadsmuseet till en nyskapad och centralt placerad Stadsutvecklingsenhet. Samtidigt pågår kraftiga nedskärningar inom hela Kulturförvaltningen, som för Stadsmuseets del innebär att många medarbetare med ovärderlig kunskap och erfarenhet blir övertaliga.

Förslaget innebär en allvarlig försvagning av Stadsmuseets kulturmiljöverksamhet, då antalet medarbetare minskar. Förslagen förändring innebär dessutom att hanteringen av kulturmiljöfrågorna flyttas närmare beslutsfattarna. Därmed finns en överhängande risk att tjänstemännens sakkunskap och bedömningar kan åsidosättas.

Inom kulturmiljöenheten föreslås att både personalstyrka och verksamhetsbredd ska minska. Det kommer att leda till en urholkning av museets samlade kompetens. Kunskapen kommer att spridas och tunnas ut, förmågan försämras att värdera, att visa på förhållningssätt, underlätta förändring, ge råd och anvisningar.

Medarbetarna på Stadsmuseets kulturmiljöenhet bedömer att de största riskerna med förändringarna är:

- Att museilagens krav om distans mellan politiker och tjänstemän hotas och risken för så kallat politikerstyre inom kulturmiljöarbetet ökar.
- Att kvaliteten på underlagen för Stadens planering riskerar att försämrars på grund av att de frikopplas från den samlade kulturhistoriska kompetensen på Stadsmuseet.

- Att den befintliga kunskapsuppbyggnaden kring Stockholms historia och kulturmiljöer decimeras då kulturmiljöenheten minskar i personalstyrka och verksamhetsbredd.
- Att de betydande synergieffekterna för Stadens kulturmiljöarbete i Stockholm som skapas av Stadsmuseet i egenskap av en stor samlad arbetsplats med bred och mångfacetterad kompetens försvagas.
- Att den befintliga dynamiken mellan en privat konsultmarknad och en oberoende aktör som Stadsmuseet sätts ur spel med negativa följder för kulturmiljön.

Inom Stadsmuseet pågår alltid ett utbyte och utveckling av kunskap. Det kan exempelvis handla om arkeologi, gröna värden, modern eller äldre bebyggelse. Museets yttranden, utredningar, inventeringar har alltid haft högsta kvalitet. Förslaget innebär att tre planhandläggare isoleras från museets övriga kulturmiljövårdare – det kommer att resultera i sämre planunderlag eftersom dessa handläggare inte längre kommer att ha samma direkta tillgång till museets samlade kompetens som tidigare. Samtidigt kommer experterna inom Stadsmuseet att gå miste om den nya kunskap om Stadens utveckling och framväxt som dessa planhandläggare får i sin förändrade roll. När Stockholm växer behöver museet ligga i framkant när det gäller planerade förändringar. Detta kommer att bli mycket svårare genom den föreslagna uppdelningen. Risker för toppstyrning kommer att öka när de som hanterar planförslagen placeras centralt.

Samfundet drev på bildandet av Stadsmuseet, Skönhetsrådet och AB Stadsholmen

Den ideella och politiskt och ekonomiskt oberoende organisationen Samfundet S:t Erik bildades år 1901 som en reaktion mot rivning av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, framför allt Adelcrantz operahus vid Gustaf Adolfs Torg, brist på historisk hänsyn vid planering och nybebyggelse samt planer på hårdhänt reglering av Gamla Stan. Samfundet skulle då som nu ”sprida kännedom om Stockholms historia, väcka intresse för bevarande av stadens ur historisk, konstnärlig eller kulturell synpunkt värdefulla minnesmärken” samt ”verka för tillgodoseende av historia och konstnärliga krav vid stadens omdaning och opinionsbildning”. Idag har Samfundet S:t Erik ungefär 1800 medlemmar.

Samfundet inledde sitt arbete med en tålmodig byggnadsinventering i Gamla Stan. Ända från seklets början fanns det en bestämd föreställning hos samfundets ledning att Staden förr eller senare skulle få sitt eget museum. Ett **stadsmuseum** borde berätta om de kommunala anläggningarna och intentionerna, om stadsplan och bebyggelse och om kända stockholmare men däremot inte bygga upp kulturhistoriska interiörer, eftersom det redan fanns sådana i Nordiska Museet. Det första seriösa försöket att få fart på museiplanerna kom 1918 genom en motion i stadsfullmäktige, som hamnade hos det nyinrättade **Rådet till skydd för Stockholms skönhet**. Skönhetsrådet hade tagit över flera arbetsuppgifter från samfundet och blev i fortsättningen en ständig samarbetspartner. Skönhetsrådet började förbereda museiverksamhet redan år 1925 genom att anställa en ”observatör”. Sex år senare kunde Stadsmuseets förste tjänsteman flytta in i provisoriska lokaler i Södra stadshuset. Från hösten 1937 fick Stadsmuseet självständig ställning med egen personalorganisation och budget. Då överfördes samfundets arkiv (Stockholmsregistret och ritningssamlingen) och bibliotek till Stadsmuseet. Två år senare fick museet även samfundets bildsamling i gåva. Samfundet deklarerade sin önskan att officiellt fungera som Stockholms stadsmuseums vänförening, vilket accepterades och bekräftades genom beslut i kulturnämnden och kommunfullmäktige. 1934 köpte samfundet in och provsanerade fastigheten Cepheus 8 och Kindstugatan 14 för att kunna redovisa alternativ till planerade rivningar i Gamla Stan. Två år senare bildades **AB Stadsholmen**, med samfundet som dominerande ägare, och en sanering av hela kvarteret Cepheus genomfördes. Numera ägs AB Stadsholmen av Stockholms stad. Bolaget förvaltar historiska byggnader i form av enkla träkåkar, gårdar, byggnader och palats från 1700- och 1800-talet.

Synen på kulturmiljövärdenas betydelse har skiftat

Under 1900-talets första decennier växte således en genomtänkt syn på bevarandefrågor fram. Det skedde till största delen utanför Stadens förvaltning, inte minst genom Samfundet S:t Eriks verksamhet. Under inflytande från funktionalismen och framstegsoptimismen efter kriget kom dock denna fråga att betraktas som ett särintresse av många. Inom stadsbyggandet var detta särskilt tydligt. Hos många stadsbyggare, och sannolikt också politiker, fanns den funktionalistiska inställningen kvar fram emot 1960-talets andra hälft. Under 1970-talet växte intresset för bevarandefrågor, både professionellt

och bland allmänheten, vilket ledde till en stark och bred politisk uppslutning. Monumentvård var inte längre det viktigaste och 1800- och 1900-talsbebyggelse stod lika mycket i fokus som det äldsta beståndet. Fastighetsägare och förvaltare påverkades också under 1980-talet och många av Stockholms arkitekturhistoriskt betydelsefulla byggnader fick en välbehövlig renovering, en pånyttfödelse. Stadens policy fastställdes under 1980- och 1990-talet i ett antal inriktningsbeslut med klart uttryckt engagemang för bevarandeintresset.

I det offentliga samtalet under de första decennierna på 2000-talet talades allt oftare om Stockholm som landets tillväxtmotor på ett liknande sätt som gjordes under de s.k. ”rekordåren” i slutet på 1960-talet. Stockholm måste vara modernt. Spektakulära byggnader skulle locka besökare. Exploateringsintressena fick stort utrymme.

Idag åsidosätts kulturmiljövärdena ofta när staden utvecklas

Under 2018 genomförde Samfundet S:t Erik i samarbete med Svenska byggnadsvårdsföreningen och Urban City Research en kritisk analys av tre stadsbyggnadsprojekt i Stockholm. Studien, som redovisades i rapporten *Hur kunde det bli så här?* visade att såväl kulturhistoriska värden som stadsmiljövärden åsidosattes i Stadens beslutsprocess. Ramarna för projekten var i realiteten avgjorda redan innan planprocessen inleddes. Trots väl underbyggda analyser av befintliga kulturhistoriska värden, och trots konstaterade negativa konsekvenser av föreslagna åtgärder, lotsades projekten igenom utan större förändringar. Planprocessen blev i realiteten ett spel för gallerierna.

Stockholmarnas negativa reaktioner på förslagen att bygga ett Nobelmuseum på Blasieholmen och en Apple-butik i Kungsträdgården fick stor betydelse för valutgången 2018. Även andra förändringsprojekt som ombyggnaden av Sturegallerian, Slussenombyggnaden och påbyggnaden av Trygg-Hansahuset på Kungsholmen har väckt starka reaktioner hos allmänheten. I City har omfattande rivningar skett av modernistiska byggnader och stadsmiljöer från 1900-talets senare del. Detta uppmärksammar Samfundet S:t Erik i sin senaste årsbok från 2018. Samfundet har funnit skäl att överklaga flera detaljplaneförslag som innebär rivning av ytterligare funktionsdugliga byggnader som endast brukats i några tiotals år. Samfundet har nyligen avvisat förslaget till program för Östra Alvik, som innebär förslag till omfattande rivningar av sentida kontorshus vid Alviks strand.

Alla dessa erfarenheter förskräcker. Samfundets konstaterar att Staden behöver dra större nytta av sin erkänt höga kulturmiljökompetens – inte nedrusta den.

Stockholms kulturhistoriska kompetens behöver säkras långsiktigt

Liksom vid inledningen av förra seklet anser Samfundet S:t Erik idag att det är viktigt att Staden har tillgång till en egen högkvalitativ kompetens inom kulturmiljöområdet och att denna kompetens inte är beroende av viljeinriktningen inom Stadens ledning. Stockholmsspecifik kulturhistorisk kompetens finns idag inom Stadsmuseet och behöver fortsätta att finnas där – nationella institutioner förlitar sig på det. Även högskolornas och universitetens forskning och den kunskap som tillämpas i praktiska situationer är beroende av Stadsmuseets kompetens och resurser.

Dagens effektiviseringsambitioner och inriktningen mot New Public Management har medfört att konsultmarknaden stärkts, men det tillgängliga konsultutbudet inom kulturmiljöområdet är bräckligt och skört. Tillgång till det kunskapsunderlag och det expertstöd som idag finns på Stadsmuseet är i praktiken en förutsättning även för deras verksamhet.

Samfundet har tagit del av den interna utredning som utgjort underlag för Kulturnämndens förslag och konstaterar att det inte innehåller några kvantitativa uppgifter, varken i fråga om resursinsatser, kostnader eller värden och inte heller med avseende på väntade effekter av föreslagna åtgärder på förvaltningens och kommunens ekonomi. Det finns inte heller någon samlad redovisning av hur kulturmiljöens verksamhet finansieras. Detta hindrar inte utredaren från att föreslå att

- de delar av kulturmiljöområdet som hanterar remisser och planer ska flyttas från stadsmuseiavdelningen till kulturstrategiska staben.
- den konkurrensutsatta delen av uppdragsverksamheten, där det finns möjlighet för externa aktörer att utföra tjänsterna ska fasas ut och avvecklas för att från 2020 istället primärt fungera som en samordnare och expert med beställarkompetens som kan stötta Stadens övriga förvaltningar och bolag.

Samfundet S:t Erik vill erinra om att kulturmiljöarbetet – och uppbyggandet av kunskap – inom Stadsmuseet åtminstone fr.o.m. 1970-talet har varit starkt beroende av finansiering från andra kommunala förvaltningar. Fastighetskontorets anslag för bostadssanering gjorde innerstadsinventeringarna möjliga och antalet anställda mer än fördubblades. Bygglovavgifter finansierade förr ca två tjänster. Stadsholmen och andra kommunala bolag betalade också för utredningar. Egenfinansieringen har varit låg. Utredningsrapportens förslag innebär att även de kommunala uppdragen skall upphöra. Kommunen själv skall alltså inte kunna vända sig till sina egna experter! Vi noterar att kulturförvaltningen inte tagit fasta på den delen av utredarens förslag.

Vi bedömer att det aktuella förslaget från kulturförvaltningen inte bara innebär en stor risk för förlust av kunskap och kompetens, utan även risk för förlust och förvanskning av värdefulla kulturhistoriska byggnader, interiörer och stadsmiljöer. Samfundet vet av egen erfarenhet vilken möda och tid som krävs att bygga upp det kunskapsunderlag och den kompetens som krävs. Vi riskerar en lång period av försvagat skydd för kulturhistoriska värden i Stockholm.

Sammanfattningsvis vill Samfundet S:t Erik framföra följande:

- Samfundet ser gärna att Staden verkar för ett tydligare underlag om förutsättningar för stärkt kulturliv i stadsbyggandet, men detta får inte ske på bekostnad av att kulturmiljövärdena får en försämrad ställning inom Stadens verksamhet.
- Samfundet anser att det är mycket olyckligt att den nya administrativa indelningen inom Kulturförvaltningen har gjort det möjligt för ledningen att föreslå en överföring av resurser från Stadsmuseets kulturmiljöverksamhet till den nya stadsutvecklingsenheten vid kulturstrategiska staben. Stadsmuseet behöver få en fri och fredad ställning!
- Vi protesterar kraftfullt mot förslaget från Kulturförvaltningen och kräver att det dras tillbaka.

Stockholm den 29 april 2019

För Samfundet S:t Erik

Monica Andersson, ordförande
Ordförande

Susanne Ingo
Vice ordförande